

THE ORIGIN OF FOLK FAIRY-TALES

Ioana Steliana Tătulescu

PhD Student, University of Pitești

Abstract: Folk fairy tales take a very important place in universal literature. However, it is still not known where and when this literary genre emerged.

There are many theories about the origin of fairy tales. Among these, we can list the most important: mythological theory, anthropological theory, oneiric theory, ritualistic theory, historical theory, diffusionist theory.

This paper is intended to be a review of the main theories of the origin of fairy tales, with their characteristics and their particularities.

Keywords: fairy tale, origin, theories, characteristics, particularities.

Teoreticienii sunt de acord cu toții că basmul este un gen literar apărut în vremuri străvechi. Secole de-a rândul el a circulat pe cale orală, îmbogățindu-se continuu, chiar schimbându-și uneori conținutul pe alocuri, după talentul și imaginația povestitorului. De aici vin, de fapt, și numeroasele variante ale aceluiași basm.

În ultimele secole a apărut interesul pentru culegerea basmelor și publicarea lor în diferite culegeri de basme. Primii care au făcut acest lucru au fost frații Grimm, Jacob și Wilhelm, din Germania, care au publicat în anul 1812 întâiul volum din culegerea de basme populare intitulată „*Kinder - und Haus-Märchen*” (“Povești pentru copii”).

Exemplul lor a fost urmat de alții, din întreaga lume.

Culegerile de basme tipărite au fost un bun material de studiu pentru cercetători.

Dintre cei care s-au aplecat asupra studierii basmelor putem enumera pe Vladimir I. Propp, Antti Aarne, Stith Thompson, Alexander H. Krappe, Max Muller, Theodor Benfey, Edward B. Tylor, Andrew Lang, Arnold van Gennep, Claude Bremond, iar dintre cei români pe Lazăr Șăineanu, George Călinescu, Petre Ispirescu, Mircea Eliade, B. P. Hașdeu, Ovidiu Bârlea, Nicolae Constantinescu, Moses Gaster și alții.

Toți au contribuit prin cercetările lor la o mai bună cunoaștere a acestui gen vast al literaturii, din punct de vedere al originii basmelor, al structurii și tipologiei, al stilului și al altor caracteristici.

Comparând basmele provenite din zone diferite ale lumii, s-a constatat că, deși proveneau de la popoare diferite, temele erau în esență aceleași, iar narațiunea respecta o anumită schemă, un anumit tipar.

Pornind de la această descoperire, Antti Aarne, Stith Thompson sau Vladimir Propp au încercat cu succes o clasificare a basmelor din punct de vedere formal.

Antti Aarne, completat mai apoi de Stith Thompson, după un foarte amplu studiu, au reușit să clasifice basmele în 2340 de tipuri.

Chiar dacă lucrarea acestora a avut per ansamblu un succes răsunător, au existat și voci critice:

Clasificația Antti Aarne-Thompson, aplicată la noi de Adolf Schullerus [...], pare a ține seamă de combinația basmului din șabloane, mulțumindu-se a da un catalog de personaje și situații. Totuși acest indice dezamăgește pe un cercetător al substanței basmului (care e în

fond creație literară), deoarece dă simple titluri abstracte fixate prin numere și prin categorii, din care e greu ca cineva să-și facă vreo idee concretă.¹

La rândul său, Vladimir Propp face o clasificare a basmelor după funcțiile personajelor. Propp a descoperit un număr de 31 de funcții, constatând că *acțiunea absolut tuturor basmelor ce alcătuiesc materialul nostru se desfășoară în limitele acestor funcții, același lucru întâmplându-se și cu acțiunea foarte multor alte basme aparținând celor mai diferite popoare.²*

În legătură cu originea basmelor controversate sunt și mai mari. Au apărut diverse teorii despre aceasta, fiecare având susținătorii săi, creându-se adevărate școli de promovare a ideilor fiecăreia dintre ele.

Întâlnim mai multe teorii, cum ar fi teoria mitologică, cea migraționistă sau istorică, teoria ritualistă sau cea onirică.

Încercând să facem o scurtă definiție și prezentare a principalelor teorii ale originii basmelor, se poate spune încă de la bun început că niciuna dintre teorii nu poate să răspundă precis la această întrebare. Toate conțin părțile de adevăr, însă și erori. Așadar, nici acum nu se cunoaște, în fapt, când și cum au apărut basmele.

Teoria mitologică este teoria conform căreia basmele își au originea în străvechile mituri indo-europene, fiind, de fapt, fragmente din miturile străvechi.

Are mulți adepți - deoarece în mod clar există o legătură între mit și basm, așa cum remarca însuși Șăineanu în cartea sa:

Miturile elenice și multe din legendele lor sună la auzul nostru întocmai ca niște basme. [...] Singura deosebire între ele și poveștile populare e caracterul general al celor din urmă: mitul e un basm individualizat.³

Această teorie a fost inițiată de frații Grimm și susținută de alții, precum Arthur și Albert Schott, Friedrich Max Müller, At.M.Marienescu, Al.I.Odobescu și George Coșbuc.

Punctul de plecare în îmbrățișarea acestei teorii l-a constituit descoperirea unor basme asemănătoare, întâlnite pe arii circulare, concentrice, în spațiul indo-european.

La rândul său, suedezul C.W. von Sydow a fost de acord cu originea indo-europeană a basmelor, negând însă că ele ar fi părțile din miturile străvechi.

Criticii teoriei mitologice argumentează că nu se cunosc miturile indo-europene, pentru a putea susține că basmele își au obârșia în acestea.

Astăzi, majoritatea cercetătorilor nu neagă influența mitului asupra basmului, însă se consideră că basmele sunt niște narațiuni în care miraculosul și supranaturalul au fost desacralizate, nefiind percepute ca având vreo legătură cu mitul:

Frații Grimm, apoi mai târziu Wesselski și Propp au stabilit secvența mit-basm. La început a fost mitul, legenda etiologică despre demiurgi [...]. Cu trecerea vremii, credința în aceștia a slăbit treptat, narațiunile despre faptele lor au încetat a mai fi crezute și au devenit simple relatări, spuse spre desfătarea ascultătorilor. Verdictul mitic a fost convertit astfel în plăsmuire estetică.⁴

Nicolae Constantinescu scrie și el aceleași lucruri în prefața cărții *Basme Populare Românești*:

[...] este sigur că basmul popular tradițional se află în imediata proximitate a mitului primitiv (diferit de miturile clasice ale antichității greco-latine), pe care îl continuă, dar de care se și desparte, se diferențiază din punct de vedere funcțional. Primul are un pronunțat

¹ George Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965, p. 318;

² V.I. Propp, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970, p. 64;

³ Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, Editura Minerva, București, 1978, p. 53;

⁴ Ovidiu Bârlea, *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 68;

*caracter ritual, situându-se pe planul sacrului, spre deosebire de basm, care este o povestire nerituală situată pe planul profanului.*⁵

Teoria ritualistă este teoria conform căreia basmele își au originea în unele obiceiuri și practici străvechi. Cercetătorii care au îmbrățișat această idee sunt de părere că la baza originii basmului stă ritualul inițierii. Putem enumera printre adepții teoriei ritualiste pe A. Van Gennep și P. Saintyves.

Se consideră că mitul antic are legătură cu ritualul, iar basmul nu. Cu toate acestea, există ritualul basmelor rostite de către ciobani seara, în jurul focului, în timpul celor o sută de zile de gestație a oilor.

Un punct de vedere interesant, cumva apropiat de ideile teoriei ritualiste, însă nu întru totul, îl are marele nostru - printre altele - istoric al religiilor, Mircea Eliade.

Conform concepției lui Mircea Eliade, basmele au o structură inițiativă, însă scenariul de inițiere este imaginar, fără un timp și un spațiu anume, exprimând o comportare anistorică, arhetipică a sufletului. El este de părere că nu-i vorba de o desacralizare a mitului, ci *s-ar putea mai curând vorbi despre un camuflaj al motivelor și al personajelor mitice; și în loc de desacralizare ar fi mai bine să spunem degradare a tot ceea ce e sacru.*⁶ Zeii, camuflați în personajele basmelor, continuă să-și îndeplinească funcțiile.

Istoria povestită de mit este, în viziunea sa, o cunoaștere de ordin ezoteric, secretă, se transmite în cursul unei inițieri și este însoțită de o putere magică-religioasă.

*Ne-am putea întreba deci dacă basmul minunat nu cumva a devenit foarte de timpuriu un dublet facil al mitului și al ritului de inițiere, dacă nu cumva a avut acest rol de a reactualiza probele de inițiere la nivelul imaginarului și al oniricului.*⁷

Teoria migraționistă sau difuzionistă, este teoria conform căreia basmele își au originea în vechea literatură indiană și au fost create în templele budiste, pentru ca mai apoi să se răspândească odată cu migrația popoarelor.

Fondatorul teoriei este germanul Theodor Benfey, iar dintre susținători putem aminti pe Emmanuel Cosquin și Gaston Paris.

Este o teorie contestată, considerându-se puțin probabil ca toată zestrea de basme a lumii să-și aibă obârșia doar într-o singură țară, din care apoi să se difuzeze în lumea întreagă. Totuși, se poate explica astfel modul de răspândire al unui număr limitat de basme provenite din zona Indiei.

Teoria antropologică sau poligenetică, este teoria conform căreia *basmele au fost create în timpuri străvechi, când popoarele aveau o cultură primitivă, identică la toate popoarele. Asemănările globale între basme pornesc din uniformitatea mentalității omenești pe aceeași treaptă de cultură primitivă.*⁸

Ideea de bază desprinsă din această teorie este aceea că basmul are o origine poligenetică. Nu există un anumit spațiu și un anumit timp pentru geneza basmelor, ele s-au născut în timpuri și în locuri diferite, care nu pot fi determinate.

Autorul teoriei este Andrew Lang, ideile sale fiind îmbrățișate de alții, precum englezul Edward Burnett Tylor sau francezul Joseph-Charles-Marie Bédier.

Și George Călinescu, autorul cărții *Estetica basmului*, adept al lui Andrew Lang în privința circulației basmelor, scrie:

Migrația și persistența uimitoare a șabloanelor fabuloase este de netăgăduit [...] un fapt este clar, și în privința asta Andrew Lang are dreptate. Dacă am descoperi o populație într-o

⁵ Nicolae Constantinescu, *Studiu introductiv în Basme Populare Românești*, partea I, Editura Academia Română – Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008, p. 37 (XXXVII);

⁶ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978, p. 187;

⁷ *Ibidem*, p. 189;

⁸ Barbu Teodorescu, Octav Păun, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 222;

*insulă ce n-a avut niciodată un contact cu lumea cunoscută, am găsi acolo șabloane de basm, dacă nu material, dar desigur spiritual identice.*⁹

Călinescu explică fenomenul prin *conformația morală și imaginativă a oamenilor de pretutindeni.*¹⁰

Teoria onirică este teoria conform căreia basmele s-au născut din visele oamenilor primitivi.

Ea a fost elaborată de Bogdan Petriceicu Hașdeu.

Conform acestei teorii, originea basmului este visul. Visul omului primitiv, care - precum un copil - nu putea să deosebească *limpede starea de veghere și ceea ce vede în vis.*¹¹

Edward Burnett Tylor, creatorul antropologiei, are idei asemănătoare, pe care, însă Hașdeu le combate, preferând să-și asume similaritatea gândirii cu școala neoplatoniană de la Alexandria, mai precis cu ideile lui Synesius, cu al său tratat despre vise dedicat Hypatiei, al cărui discipol a fost.

Hașdeu spune că omul *trăiește nu o singură viață, ci două vieți: viața vegherii și viața somnului. Ceea ce facem noi în veghere, [...] este o realitate, dar nu mai puțin realitate, deși de o altă natură, este ceea ce facem noi [...] în stare de somn, adică în vis.*¹²

În favoarea teoriei sale Hașdeu aduce zece argumente, pe care le denumește a fi trăsături fundamentale ale basmului și visului deopotrivă:

- 1.- în vis, ca și în basm, totul capătă forme hiperbolice;
- 2.- uneori, visele se pot adevăra (vise premonitorii), de aceea omul crede în vise - și tot așa crede și în basme - este de părere Hașdeu;
- 3.- în basm, ca și în vis, spațiul se șterge;
- 4.- în basm, ca și în vis, timpul se șterge;
- 5.- în basm, ca și în vis, omul poate zbura;
- 6.- în basm, ca și în vis, omul întâlnește zâne, zei sau sfinți;
- 7.- în basm, ca și în vis, omul întâlnește monștri pe care cel mai adesea îi învinge în luptă;
- 8.- în basm, ca și în vis, omul poate să înțeleagă orice limbă, chiar și pe cea a necuvântătoarelor;
- 9.- în basm, ca și în vis, orice este posibil;
- 10.- în basm, ca și în vis, de regulă totul se sfârșește cu bine.

Teoria naturistă este teoria conform căreia basmul își are originea în perioada comună a indo-europenilor. Limbajul era extrem de colorat și permitea denumirea mai multor obiecte sau fenomene folosind aceeași metaforă. În momentul când acesta s-a mai restrâns a avut loc o *boală a limbajului*, făcând ca însușirile tuturor omonimelor să fie restrânse la un singur obiect sau fenomen. În acest mod teoria naturistă explică nașterea mitologiei.

Conform acestei teorii, se consideră că sub numele personajelor din mitologii și basme se ascunde o semnificație primară.

Dintre adepții teoriei naturiste amintim pe Max Müller, A.Kuhn, W.Schwartz, C.W.Cox, Angelo de Gubernatis.

Acestea sunt doar câteva dintre teoriile originii basmului. Există multe altele, de la teoria istorică, unde originea și vechimea basmului se poate descoperi pe baza documentelor istorice care atestă despre diferite basme, la teoria totemică, conform căreia nașterea basmelor e rezultatul credinței într-un animal totemic.

Toate aceste teorii au susținători și, de asemenea, critici. Fiecare conține părțile de adevăr ce le fac credibile, dar și inadvertențe și chiar neadevăruri.

⁹George Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru literatură, București, 1965, pp. 385-386;

¹⁰*Ibidem*, p. 386.

¹¹B.P. Hașdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, Editura Minerva, București, 1976, p. 254;

¹²*Ibidem*, p. 254;

Un lucru este, însă, sigur: nimeni nu se poate îndoii de vechimea basmelor, de numeroasele elemente comune cu mitul și ritualul, precum și de universalitatea lor.

BIBLIOGRAPHY

- Antologie de Literatură Populară*, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953;
Angelescu, Silviu, *Mitul și literatura*, Editura Tracus Arte, București, 2010;
Bârlea, Ovidiu, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976;
Bremond, Claude, *Logica Povestirii*, Editura Univers, București, 1981;
Călinescu, George, *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965;
Dan, Sergiu Pavel, *Fetele fantasticului*, Editura Paralela 45, 2005;
Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978;
Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2005;
Gaster, Moses, *Literatura populară română*, Ig. Haimann, București, 1883;
Hașdeu, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, Editura Minerva, București, 1976;
Propp, Vladimir, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970;
Propp, Vladimir, *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Editura Univers, București, 1973;
Simion, Eugen (Coordonator), *Basme Populare Românești*, vol. I și II, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008;
Șăineanu, Lazăr, *Basmele române*, Editura Minerva, București, 1978;
Teodorescu, Barbu, Păun, *Octav, Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967;
Todorov, Tz., *Introducere în literatura fantastică*, Editura Univers, București, 1973.